

УДК 351.851:352

Кухарчук Петро Михайлович,
кандидат наук з державного управління, доцент, професор кафедри суспільно-гуманітарних дисциплін, Комунальний заклад “Житомирський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти” Житомирської обласної ради, 10014, Україна, м. Житомир, вул. Михайлівська, 15, кім. 14, тел.: 0674128055, e-mail: kpmkpta@gmail.com

Кухарчук Петр Михайлович,
кандидат наук по государственному управлению, доцент, профессор кафедры общественно-гуманитарных дисциплин, Коммунальное учреждение “Житомирский областной институт последипломного педагогического образования” Житомирского областного совета, 10014, Украина, г. Житомир, ул. Михайловская, 15, к. 14, тел.: 0674128055, e-mail: kpmkpta@gmail.com

Petro Mykhailovych Kukharchuk,
PhD in Public Administration, Associate Professor, Professor of the Department of Social and Humanitarian Disciplines, Municipal Institution “Zhytomyr Regional In-Service Teacher Training Institute” of Zhytomyr Regional Council, 10014, Ukraine, Zhytomyr, street. St. Michael, 15, room 14, tel.: 0674128055, e-mail: kpmkpta@gmail.com

Білоус Алла Олександрівна,
кандидат історичних наук, доцент, Директор Інституту підготовки наукових кадрів, Міжрегіональна академія управління персоналом, 03039, м. Київ,

вул. Фрометівська, 2, тел.: (044) 490 95 12, e-mail: aspirant@iapm.edu.ua

Белоус Алла Александровна,

кандидат исторических наук, доцент, Директор института подготовки научных кадров, Межрегиональная академия управления персоналом, 03039, м. Киев, ул. Фрометовская, 2, тел.: (044) 490 95 12, e-mail: aspirant@iapm.edu.ua

Alla Olexandriivna Bilous,

PhD of historical science, Associate Professor, Director of the Research Training Institute, (Interregional Academy of Personnel Management, 03039, Kyiv, Str. Frometovskaya, 2, tel.: (044) 490 95 12, e-mail: aspirant@iapm.edu.ua

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ КОМПЕТЕНТНІСНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ОСВІТИ

Анотація. Зроблено спробу аналізу компетентнісного підходу в реформуванні освітнього простору в Україні. Схарактеризовано прийняття Європейської довідкової рамкової структури ключових компетентностей для навчання упродовж життя для запровадження в державах-членах ЄС, що містить вісім ключових компетентностей. Усі вони вважаються однаково важливими, оскільки кожна з них може бути корисною для успішного життя у суспільстві знань.

Ключові слова: компетентність, вміння вчитися, політичні та соціальні компетентності, пов'язані з життям у багатокультурному суспільстві, компетентності, пов'язані з розвитком інформаційного суспільства.

ОСНОВНЫЕ ТЕНДЕНЦИИ КОМПЕТЕНТНОСТНОЙ НАПРАВЛЕННОСТИ НАЦИОНАЛЬНОЙ СИСТЕМЫ ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация. Предпринята попытка анализа компетентностного подхода в реформировании образовательного пространства в Украине. Охарактеризованы принятия Европейской справочной рамочной структуры ключевых компетентностей для обучения в течение жизни для введения в государствах-членах ЕС, которая содержит восемь ключевых компетенций. Все они считаются одинаково важными, поскольку каждая из них может быть полезной для успешной жизни в обществе знаний.

Ключевые слова: компетентность, умение учиться, политические и социальные компетентности, компетентности, связанные с жизнью в многокультурном обществе, компетентности, связанные с развитием информационного общества.

MAJOR TRENDS IN THE COMPETENCY FOCUS OF NATIONAL EDUCATION SYSTEM

Abstract. This article attempts to analyze the competence approach in the educational space reforming in Ukraine. We characterize the adoption of the European Reference Framework of Key Competencies for Lifelong Learning for implementation in EU member states, comprising eight key competencies. They are all considered equally important, because each of them can be useful for a successful life in a society of knowledge.

Keywords: competence, ability to learn, political and social competence, competence related to life in a multicultural society, competence related to the development of the information society.

Постановка проблеми. Входження України у європейський і світовий освітній простір вимагає проведення модернізації змісту освіти в контексті її відповідності сучасним потребам. Передусім вагомим значення набуває середня освіта — центральна ланка в освітній системі будь-якої країни та основа для успішного здобуття освіти наступних рівнів й самоосвіти протягом усього життя. У сучасному світі людський капітал є головною суспільною цінністю і передумовою економічного зростання, оскільки конкурентні переваги економічної системи досягаються не тільки за рахунок природних і матеріальних ресурсів, а й за рахунок знань, інформації, інновацій, джерелом яких виступає людина.

Аналіз основних досліджень і публікацій. У науковій літературі проблемі компетентнісного підходу в освіті приділяли значну увагу вітчизняні вчені П. Щедровицький, М. Саткін, І. Лернер, Н. Бібік, Л. Ващенко, О. Овчарук, Л. Паращенко, О. Пометун, О. Локшина, А. Хуторський, С. Турбачева та ін.

Водночас у зв'язку з підготовленим базовим законопроектом “Про освіту” і після його ухвалення Міністерство освіти і науки України планує затвердити план становлення Нової української школи, який запропонувало для обговорення і в якому виокремлено пропозиції 10-ти ключових компетентностей.

Мета статті. Проаналізувати компетентнісний підхід у реформуванні освітнього простору в Україні.

Компетентність у навчанні (лат. *competentia* — коло питань, в яких людина добре розуміється) набуває

молода людина не лише під час вивчення предмета чи групи предметів, а й за допомогою засобів неформальної освіти, внаслідок впливу середовища тощо.

Виклад основного матеріалу. Компетентність у науці як характеристика результатів навчання широко використовується в освітніх системах європейських країн США та Канади. В останнє десятиліття проблеми компетентнісно орієнтованої освіти розглядаються такими міжнародними організаціями, як ЮНЕСКО, ЮНІСЕФ, ПРООН, Радою Європи, Організацією європейського співробітництва та розвитку, Міжнародним департаментом стандартів, які узагальнили доробок педагогів усього світу [1, с. 408].

Науковці вважають, що поняття “компетентність” було запроваджено у США в 1965 р. американським лінгвістом Н. Хомським у контексті теорії мови, зокрема трансформаційної граматики [2, с. 14].

Американський вчений П. Хайджер формулює три етапи розвитку поняття компетентності:

- **перший** (1960–1970 рр.) — біхевіористичне трактування поняття, коли компетентність розумілася як проста демонстрація діяльності в рамках виконання окремих фрагментів завдань, спрямованих на розвиток навичок;

- **другий** (1970–1990 рр.) — компетентності трактуються як навички загального характеру, які визначають суть майбутньої діяльності або виконання певних дій;

- **третій** (з 1990 р.) — компетентності трактуються як такі, що обов'язково потребують як елементу

виконання, так і обов'язкового володіння індивідуумом певними інтелектуальними, моральними та соціальними якостями [3, с. 130–131].

На думку українського науковця О. Локшиної, періодизація може бути побудована на врахуванні як концептуального простору розвитку компетентностей, так і практичної діяльності країни та міжнародної спільноти в реалізації компетентнісної ідеї в освіті. Особливим у цьому процесі вважаємо відсутність чітких меж між етапами – кожен наступний лише збагачував попередній новими ідеями та подіями, з огляду на що етапи, запропоновані у періодизації, не визначені часом. Так:

- **перший етап** (з 60-х років ХХ ст.) можна схарактеризувати як час, так званого, “компетентнісного руху” в освіті, що стартував у США та Європі у мовній, професійній і педагогічній освіті під впливом теорій біхевіоризму й когнітивізму;

- **другий етап** (з 90-х років ХХ ст.) – це час визнання важливості компетентностей на міжнародному рівні, їх поширення на середню освіту в рамках становлення ідеї неперервної освіти, дослідження природи ключових компетентностей;

- **третій етап** (ХХІ ст.) – початок трансформації національних систем освіти на компетентнісні засади через модифікацію змісту освіти та систем оцінювання [3, с. 131].

Дискусії в усьому світі тривають і донині щодо питання розведення понять “компетенція” та “компетентність” в освіті. Значного поширення набув підхід, відповідно до якого “компетентність” трактується як здатність особистості, набута в про-

цесі навчання (що включає знання, вміння, навички, цінності і ставлення), яка може бути реалізована на практиці. “Компетенція” розуміється як коло питань, щодо яких індивід обізнаний, або певна сфера, в якій індивід повинен володіти компетентністю. О. Локшина, розводячи ці два поняття, дотримується позиції, що ґрунтуються на результатах спільного дослідження МОН, АПН України та ПРООН в Україні [4], відповідно до якої “компетенція” співвідноситься з характеристиками, набутими учнем у процесі вивчення окремого навчального предмета (предметна компетенція), а “компетентність” – з мета-характеристиками, що складають ключову компетентність.

Зазначений внесок у розвиток теми ключових компетентностей було зроблено у 1996 р. у рамках ЮНЕСКО у Доповіді Міжнародної комісії з освіти для ХХІ ст.: “уміння жити разом”, “уміння вчитись”, “уміння діяти” та “уміння бути”, які розглядаються, як глобальні компетентності [2, с. 8].

До “уміння жити разом” було включено розуміння культури, традицій і духовних цінностей інших народів, на цій основі формування нової моралі, яка б сприяла мирному співіснуванню, уникненню конфліктів й непорозумінь.

“Уміння вчитись”, яке проголошувалося необхідним для навчання впродовж життя, пропонувалося формувати шляхом поєднання загальноосвітнього напрямку з поглибленим вивченням низки окремих предметів.

“Умінні діяти”, зазначалось у Доповіді, – це компетентність, що надає людині змогу діяти в різних

ситуаціях, часто непередбачуваних, працювати в команді.

“Уміння бути” повинно включати навички для реалізації задатків кожної особистості — уяву, фізичну силу, естетичний смак, здатність спілкуватися з іншими, природну харизму лідера тощо [2, с. 8–9].

У трактуванні Ради Європи *компетентність* — це “загальна здатність, що базується на знаннях, досвіді, цінностях, яку індивід набув у процесі навчання”. Компетентності не можуть бути зведені до фактичних знань — “бути компетентним не є у всіх випадках синонімом бути вихованим або освіченим”, зазначається у доповіді [5, с. 4].

Перелік з п’яти груп компетентностей, якими мають володіти молоді європейці, запропонований Радою Європи, відображав погляди цієї організації на майбутнє Європи як багатонаціонального і багатокультурного континенту, що швидко розвивається в умовах глобальних трансформацій. Це: *політичні та соціальні компетентності; компетентності, що пов’язані з життям у багатокультурному суспільстві; компетентності, що стосуються володіння усним та письмовим спілкуванням; компетентності, пов’язані з розвитком інформаційного суспільства; уміння вчитися* [5, с. 11].

Підсумком дискусій у компетентнісній сфері в рамках ЄС стало прийняття у 2006 році Європейської довідкової рамкової структури ключових компетентностей для навчання упродовж життя для запровадження в державах-членах, що містить вісім ключових компетентностей. Усі вони вважають-

ся однаково важливими, оскільки кожна з них може бути корисною для успішного життя у суспільстві знань. Багато компетентностей накладаються одна на іншу та є взаємопов’язаними: аспекти, значущі для однієї сфери, підтримують компетентність в іншій.

1. *Спілкування рідною мовою* — здатність висловлювати та інтерпретувати ідеї, думки, почуття, факти та ставлення як усно, так і письмово (слухання, говоріння, читання та письмо) й лінгвістично взаємодіяти в адекватний і творчий спосіб у всіх різновидах соціальних та культурних контекстів — в освіті та професійній підготовці, на роботі, вдома, на дозвіллі.

2. *Спілкування іноземними мовами* загалом охоплює такі самі основні параметри умінь і навичок, які є характерними для спілкування рідною мовою: воно ґрунтується на здатності розуміти, висловлювати та інтерпретувати ідеї, думки, почуття, факти і ставлення як усно, так і письмово (слухання, говоріння, читання та письмо) у відповідних соціальних і культурних контекстах (в освіті та професійній підготовці, на роботі, вдома, на дозвіллі згідно з бажанням та потребами індивіда).

3. *Математична компетентність і базові компетентності у галузі науки і техніки.*

А. *Математична компетентність* — це здатність розвивати й застосовувати математичне мислення задля вирішення різних завдань у повсякденних ситуаціях.

Б. *Наукова компетентність* — це здатність та бажання використовувати сукупність та методологію, яка

застосовується для пояснення світу природи, задля формулювання запитань та вироблення висновків, що спираються на наявні реалії. Компетентність у сфері техніки розглядається, як застосування цих знань та методології у відповідь на усвідомлені людські бажання, чи потреби. Обидві сфери цієї компетентності передбачають розуміння змін, що спричиняються людською діяльністю, та відповідальність на рівні окремого громадянина.

4. *Цифрова обчислювальна компетентність* передбачає впевнене та критичне використання Технології інформаційного суспільства — ТІС для роботи, дозвілля та спілкування. Фундаментом для неї слугують базові навички з ІКТ: використання комп'ютерів для віднаходження інформації, її оцінювання, збереження, продукування, презентації та обміну нею, а також для спілкування й участі в інтерактивних мережах через Інтернет.

5. *Уміння вчитися* — це здатність виявляти послідовність і наполегливість у навчанні, вміння організувати власне навчання як індивідуально, так і в групах, зокрема, ефективно управляючи часом та інформацією. Ця компетентність включає обізнаність з процесом навчання та проблемами індивіда й одночасне визначення наявних можливостей, здатність долати труднощі задля успішного навчання. Вона передбачає набуття, обробку та засвоєння нових знань, умінь і навичок, а також пошук та використання рекомендацій. Уміння вчитися передбачає, що ті, хто вчиться, спираються на попередні знання та життєвий

досвід, маючи на меті застосування знань, умінь і навичок у різних контекстах — удома, на роботі, в процесі навчання та професійної підготовки. Мотивація та впевненість є визначальними характеристиками компетентності особистості.

6. *Соціальна і громадянська компетентності* включають особистісну, міжкультурну компетентності та охоплюють усі форми поведінки, що надають можливість індивідуумам брати ефективну та конструктивну участь у соціальному та трудовому житті, особливо в умовах все більш комплексних суспільств, та, у разі необхідності, розв'язувати конфлікти. Громадянська компетентність озброює індивідів для повноцінного залучення до громадського життя на базі соціальних та політичних концепцій і структур, а також готовності до активної демократичної участі.

7. *Ініціативність та підприємливість* пов'язані з умінням індивіда перетворювати ідеї на дії. Ця компетентність включає творчий підхід, винахідливість та готовність ризикувати, а також здатність планувати й управляти проектами задля досягнення цілей. Вона підтримує кожного не лише у повсякденному житті вдома та у суспільстві, а й допомагає на робочому місці зрозуміти контекст роботи, дозволяє реалізувати можливості та є основою формування спеціальних знань, умінь і навичок, необхідних тому, хто розпочинає або веде громадську чи комерційну діяльність. Вона має включати розуміння етичних цінностей та сприяти ефективному врядуванню.

8. *Культурна освіченість та виразність* — позитивна оцінка важливості творчого вираження ідей, досвіду та емоцій різними засобами, включно з музикою, театральним та образотворчим мистецтвом, літературою [3, с. 324–331].

На сучасному етапі, на нашу думку, зміст освіти починає визначатися не шляхом конкретизації кількості навчальних предметів (так зване “регулювання входу”), а через визначення результатів (“регулювання виходу”), які планується отримати на національному рівні, на рівні освітніх галузей та навчальних досягнень учнів, сукупність яких відображається в національних стандартах, які активно запроваджуються в країнах ЄС. Відбувається перехід на компетентнісну модель освіти, а базова розглядається як підґрунтя для формування ключових компетентностей.

МОН України запропонувало на обговорення громадськості проект Концепції розвитку освіти України на період 2015–2025 років. На офіційному веб-сайті Міністерства освіти і науки України для громадського обговорення розміщено Проект Концепції розвитку освіти України на період 2015–2025 років.

Проект Концепції розвитку освіти України на період 2015–2025 років — відкритий документ, призначений для вільної дискусії за участю всіх зацікавлених осіб та інституцій. Це не директива, а запрошення до обговорення. Після громадського обговорення й доопрацювання проекту експертною групою Концепція має стати основою для Дорожньої карти освітньої

реформи. Ця Дорожня карта становитиме детальний план реалізації основних положень Концепції — з чітко визначеними індикаторами, описом очікуваних результатів, аналізом ризиків, підрахунками часових і фінансових витрат.

Відповідно до проекту формула нової школи буде мати 8 ключових компонентів:

1. Новий зміст освіти, заснований на формуванні компетентностей, необхідних для успішної самореалізації в суспільстві.
2. Умотивований учитель, який має свободу творчості й розвивається професійно.
3. Наскрізний процес виховання, який формує цінності.
4. Децентралізація та ефективно управління, що надасть школі реальну автономію.
5. Педагогіка, що ґрунтується на партнерстві між учнем, учителем і батьками.
6. Орієнтація на потреби учня в освітньому процесі, дитиноцентризм.
7. Нова структура школи, яка дозволяє добре засвоїти новий зміст і набути компетентності для життя.
8. Справедливий розподіл публічних коштів, який забезпечує рівний доступ усіх дітей до якісної освіти [6, с. 9].

За визначенням колективу авторів проекту нового базового Закону України “Про освіту”, статті 1 та нової концепції Нової школи, ключові компетентності це ті, яких кожен потребує для особистої реалізації, розвитку, активної громадянської позиції, соціальної інклюзії та пра-

целаштування і які здатні забезпечити життєвий успіх молоді у суспільстві знань [6, с. 12].

Аналізуючи представлені компетентності МОН України, нам слід враховувати й соціальну відповідальність не лише суб'єктів і об'єктів навчально-виховного процесу системи освіти, а й суб'єктів ринкової економіки, громадських організацій як вітчизняних, так і зарубіжних [7]. На сьогодні КСВ відрізняються залежно від соціально-економічних пріоритетів, на які впливають історичні та культурні чинники, та від різних соціальних осіб, що вимагають дій у межах цих пріоритетів.

Питання діалогу зі стейкхолдерами є важливим для ефективного розвитку компаній, проте його недостатньо розкрито в контексті бізнесу українських реалій. Врахування заінтересованих сторін (стейкхолдерів) при розробленні і впровадженні політики соціальної відповідальності залишається в Україні достатньо низьким [8, с. 89].

Стейкхолдер – ринковий суб'єкт, який має інтерес до діяльності підприємства чи до деяких напрямів його діяльності, але цей інтерес не ґрунтується на бажанні отримати чистий дохід [9].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, детальний аналіз впливу всіх чинників на розвиток закладів освіти, визначення найвпливовіших та найважливіших серед них, встановлення пріоритетів щодо різних груп компетентностей, дозволять сформулювати ефективний план стратегічного розвитку системи освіти, який дозволить досягти максимально мож-

ливого рівня задоволення інтересів всіх членів суспільства, залишаючи домінуючими питання права дитини й соціальне залучення її в соціальний розвиток.

На сьогодні важливою передумовою децентралізації системи освіти та управління нею, що передбачає залучення різних верств населення до розв'язання актуальних проблем сьогодення, є колегіальність управління освітою [10, с. 612].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Енциклопедія освіти* / Акад. пед. наук України; [гол. ред. В. Г. Кремень]. – К.: Юніком Інтер, 2008. – 1040 с.
2. *Зимняя И. А.* Ключевые компетентности как результативно-целевая основа комплексного подхода в образовании / И. А. Зимняя. – М.: Исслед. центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. – 41 с.
3. *Локшина О. І.* Зміст шкільної освіти в країнах Європейського Союзу: теорія і практика (друга половина XX–XXI ст.): монографія / О. І. Локшина. – К.: Богданова А. М., 2009. – 404 с.
4. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи. Бібліотека з освітньої політики / [за заг. ред. О. В. Овчарук]. – К.: КІС, 2004. – 112 с.
5. *Hutmacher W.* Key Competencies in Europe / Hutmacher Walo // Report # DECS/SE/Sec-(96)-43 of the Symposium “A Secondary Education for Europe Project”/ Berne? Switzerland, 27–30 March, 1996. – Strasbourg: Council for Cultural Cooperation, 1997 – 72 p.

6. *МОН України*. Проект для обговорення. Нова школа. Простір освітніх можливостей [Електронний ресурс]. — К.: МОН України. — 36 с. — Режим доступу: <http://mon.gov.ua/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8%202016/08/21/2016-08-17-3-.pdf>
7. *Проект Закону України “Про освіту”* [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=57141
8. *Корпоративна соціальна відповідальність: моделі та управлінська практика: підручник* / [Саприкіна М. А. (гл. 1–14), Ляшенко О. (гл. 4, гл. 10), Саєнчук М. А. і Місько Г. А. (гл. 1, гл. 9), Зінченко А. Г. (гл. 8)]; за наук. ред. д-ра екон. наук О. С. Редькіна. — К.: ТОВ “Фарбований лист”, 2011. — 480 с.
9. *Ареф’єва О. В., Комарецька П. В.* Інтереси стейхолдерів в організаційному забезпеченні стратегічного управління фінансовим потенціалом підприємств / О. В. Ареф’єва, П. В. Комарецька // Актуальні проблеми економіки. — 2008. — № 9. — С. 80.
10. *Енциклопедія освіти* / Акад. пед. наук України; [гол. ред. В. Г. Кремень]. — К.: Юніком Інтер, 2008. — 1040 с.